

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: O wartościach cenionych przez nauczycieli przedszkoli

Author: Gabriela Paprotna

Citation style: Paprotna Gabriela. (1997). O wartościach cenionych przez nauczycieli przedszkoli. "Nauczyciel i Szkoła" (1997, nr 1, s. 85-92).

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Gabriela PAPROTNA

O wartościach cenionych przez nauczycieli przedszkoli

Obecnie w edukacji wiele uwagi poświęca się problematyce wartości. Wiąże się to ze stopniowym odchodzeniem od kształcenia adaptacyjnego (dla wiadomości i umiejętności) na rzecz kształcenia kreatywnego, w którym wartości wyznaczają kierunek działań człowieka.

K. Denek¹ zauważa, że często posługujemy się pojęciem wartości, nie zawsze jednak zastanawiamy się nad jego istotą. Tymczasem wartości można interpretować w aspekcie filozoficznym, psychologicznym, socjologicznym, antropologicznym i ekonomicznym. Zawsze jednak wartość jest synonimem pewnego dobra, oznacza też (inaczej) ideę, cel, doskonałość, normę. Analizując literaturę przedmiotu K. Denek stwierdza, że najczęściej odwołujemy się do wartości w ujęciu filozofii. Wartości mogą oznaczać rzeczy lub cechy czegoś, co jest dla człowieka znaczące, jak też myśli, przedmioty, cechy i zdarzenia, które takimi są.

Do filozoficznego ujęcia wartości nawiązał też W. Okoń², który zwraca uwagę na wieloznaczność tego pojęcia. Autor twierdzi, że „stanowiska obiektywistycznego traktowane jest jako pewna właściwość przedmiotów, niezależnie od tego, jak oceniają je ludzie, ze stanowiska subiektywnego – jako właściwość nadawana przedmiotom przez człowieka w zależności od jego potrzeb, uczuć i woli. Współcześnie na ogół uznaje się zależność wartości od człowieka i jego potrzeb, lecz także i od właściwości samego przedmiotu, na które może się składać suma włożonej w niej kwalifikowanej pracy, artyzmu, umiejętności technicznych i innych. Wartościowanie zmienia się zależnie od przemian życia społecznego i kultury, jednakże w obrębie względnie trwałych układów społecznych podlega pewnej

¹ Denek K.: *Wartości i cele edukacji wczesnoszkolnej*. Poznań – Toruń 1994, s. 16–28.

² Okoń W.: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1984, s. 335–336.

obiektywizacji, pełniąc w ten sposób funkcję czynnika integrującego klasy społeczne, społeczeństwa i narody.”

W. Okoń zwraca więc uwagę nie tylko na to, co kryje się pod pojęciem wartości, ale i na funkcje przez nie pełnione, jak też na dynamiczny charakter wartościowania.

W ujęciu psychologii pojęcie wartości jest związane ze zjawiskiem wyboru, spełnia bowiem funkcję kryterium wyboru, motywów i celów działania.

W ujęciu socjologii wartości mają wymiar społeczny. Mogą być nimi idee uznawane w grupie społecznej, przeżycia psychiczne i działania jednostek i grup społecznych czy też przekonania określające godne pożądaną cechy grup społecznych lub całego społeczeństwa.

W ujęciu antropologicznym wartości wiążą się z przeżyciami osób pozostających w określonych warunkach, zaś ujęcie ekonomiczne odnosi się do ilościowego aspektu wartości.

Wartości istnieją tylko w świecie ludzi. Pojawiają się wówczas, gdy człowiek nadaje określone znaczenie poszczególnym elementom świata. Wartości mogą przybrać postać dóbr, idei, myśli, koncepcji, postawy, przeżycia psychologicznego (wartości duchowe i materialne). Człowiek może nadać im określoną hierarchię, choć istnieją wartości uniwersalne, do których zalicza się prawdę, dobro, piękno.

Edukacja w duchu wartości i dla wartości rozpoczyna się już w dzieciństwie, najpierw w rodzinie, potem w przedszkolu – pierwszej instytucji kształcenia ogólnego. Oddziaływanie wychowawcze staje się wypadkową wartości – celów przyjętych przez rodziców czy nauczycieli. Wiek przedszkolny stwarza jednak specyficzne uwarunkowania w tym względzie. Jest to okres heteronomii moralnej, w którym dziecko przyjmuje wartości, normy, postawy, sądy z zewnątrz, zwłaszcza od nauczycieli i rodziców, którzy są tzw. osobami znaczącymi³. Dziecko w wieku przedszkolnym nie jest jeszcze zdolne do samodzielnego wyboru wartości, A. Brühlmeier twierdzi wręcz, że: „(...) etyczne sposoby zachowania początkowo są z reguły motywowane egoistycznie; do niczego innego nie jest ono jeszcze zdolne. (...) Aby wpoić dziecku zachowanie zgodne z wartościami, musi ono mieć możliwość zaobserwowania istniejącego związku między interwencjami wychowawcy a własnym uzależnieniem od nadrzędnych wartości”⁴. Wynika stąd, jak ważne jest kierowanie się określonymi wartościami w kontakcie z dzieckiem już od najmłodszych lat. Kierując się stanami emocjonalnymi, sympatią bądź niechęcią do osób z najbliższego otoczenia, jak też z nieuświadomianymi, egoistycznymi pobudkami, dzieci przyjmują bądź odrzucają określone wartości reprezentowane przez dorosłych. Nasuwa się więc spostrzeżenie, gdy takie są prawidłowości rozwojowe

³ Zob. prace z zakresu psychologii rozwojowej, np. Żebrowska M. (red.): *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa 1980; Birch A., Malin T.: *Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęctwa do dorosłości*. Warszawa 1985; Hurlock E.: *Rozwój dziecka*. Warszawa 1985.

⁴ Brühlmeier A.: *Edukacja humanistyczna*. Kraków 1993, s. 93–94.

przyswajania wartości, to nie bez znaczenia jest, jakimi wartościami kierują się w życiu i w pracy nauczyciele dzieci w wieku przedszkolnym.

Poza tym, wartości cenione przez nauczycieli są ważnym elementem osobowości zawodowej, co podkreślali w swoich pracach m.in. K. Czarnecki⁵ i D. Dobrowolska⁶. Osobowość zawodowa jest z kolei istotnym wynikiem rozwoju zawodowego; wynikiem, który jednak nie może być rozpatrywany jako coś stałego, jest to bowiem struktura dynamiczna.

Na pytania dotyczące wartości cenionych w życiu i w pracy zawodowej odpowiedziało 150 nauczycieli przedszkoli z pełnymi kwalifikacjami (z województwa katowickiego i bielsko-bialskiego) oraz 141 nauczycieli przedszkoli kształcących się na studiach zaocznych (w 10 uczelniach wyższych całego kraju). Wyniki badania zawarte są w tabelach 1 i 2.

Tabela 1

Wartości cenione przez badanych jako ludzi dorosłych

l.p.	Nauczyciele z pełnymi kwalifikacjami			l.p.	Nauczyciele kształcący się na studiach zaocznych		
	wartości	liczba wyborów	%		wartości	liczba wyborów	%
1	rodzina	68	13,1	1	praca zawodowa	72	13,4
2	miłość	63	12,2	2	rodzina	68	12,6
3	praca zawodowa	59	11,4	3	szczęście	47	8,7
4	zdrowie	51	9,8	4	samosdoskonalenie	40	7,4
5	stabilizacja życiowa	45	8,7	5	zdrowie	39	7,2
6	odpowiedzialność	39	7,5	6	dobro dzieci	38	7,1
7	samosdoskonalenie	38	7,3	7	stabilizacja życiowa	29	5,4
8	optymizm życiowy	28	5,4	8	dobre stosunki z ludźmi	28	5,2
9	dobroć	27	5,2	9	pogoda ducha	26	4,8
10	dobro dzieci	26	5,0	10	zadowolenie z życia	25	4,6
11	kultura osobista	19	3,7	11	poczucie odpowiedzial.	23	4,3
12	dobre stosunki z ludźmi	16	3,1	12	dobroć	16	3,0
13	uczciwość	15	2,9	13	życzliwość	16	3,0
14	sprawiedliwość	11	2,1	14	kultura osobista	14	2,6
15	tolerancja	7	1,4	15	zaradność	13	2,4
16	zaradność życiowa	6	1,2	16	tolerancja	12	2,2
				17	słowność	11	2,0
				18	uczciwość	10	1,9
				19	szczerłość	7	1,3
				20	sprawiedliwość	5	0,9
Razem		518	100,0			539	100,0

⁵ Zob. prace: Czarnecki K.: *Rozwój zawodowy człowieka*. Warszawa 1985; Czarnecki K.: *Profesjologia w zarysie. Zarys nauki o rozwoju zawodowym człowieka*. Warszawa 1986.

⁶ Zob. prace: Dobrowolska D.: *Studia nad znaczeniem pracy dla człowieka*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974; Dobrowolska D.: *Praca w życiu człowieka*. Warszawa 1980.

Tabela 2

Wartości cenione przez badanych jako nauczycieli

l.p.	Nauczyciele z pełnymi kwalifikacjami			l.p.	Nauczyciele doksztalający się na studiach zaocznych		
	wartości	liczba wyborów	%		wartości	liczba wyborów	%
1	zadowolenie z pracy	76	10,3	1	wiedza	61	7,8
2	rozwój osobowości	68	9,2	2	znajomość warsztatu pracy	57	7,3
3	dobry kontakt z dziećmi	67	9,1	3	pracowitość	55	7,0
4	pracowitość	53	7,2	4	systematyczność	54	6,9
5	wiedza	52	7,0	5	postawa twórcza	51	6,5
6	dobrze opanowanie warsztatu pracy	49	6,7	6	samokształcenie	50	6,4
7	rzetelność	41	5,6	7	autorytet	49	6,3
8	autorytet	40	5,4	8	dobry kontakt z dziećmi	49	6,3
9	takt pedagogiczny	38	5,1	9	obowiązkowość	48	6,1
10	doświadczenie zawodowe	33	4,5	10	życzliwość	47	6,0
11	odporność psychiczna	29	3,9	11	dobroć	45	5,8
12	życzliwość	28	3,8	12	zadowolenie z pracy	43	5,5
13	obowiązkowość	26	3,5	13	rzetelność	39	5,0
14	systematyczność	26	3,5	14	rozwój własnej osobowości	31	4,0
15	odpowiedzialność	23	3,2	15	takt pedagogiczny	28	3,7
16	cierpliwość	18	2,4	16	cierpliwość	19	2,4
17	znajomość psychiki dziecka	17	2,3	17	odporność psychiczna	18	2,3
18	wiedza zawodowa	12	1,6	18	spokój i opanowanie	17	2,2
19	upór w dążeniu do celu	10	1,4	19	doświadczenie zawodowe	11	1,4
20	zdecydowanie	9	1,2	20	wytrwałość	5	0,6
21	umiejętność adaptacji w pracy	8	1,1	21	zdecydowanie w podejmowaniu decyzji	4	0,5
22	radość dzieci	7	0,9				
23	dobrze stosunki ze współpracownikami	5	0,7				
24	wrażliwość na potrzeby dzieci	3	0,4				
	Razem	738	100,0			781	100,0

Analizując dane zawarte w tabelach nasuwa się przede wszystkim spostrzeżenie, iż wartości cenione w życiu w ogóle i wartości związane z wykonywanym zawodem przenikają się wzajemnie, pewne ich kategorie wymieniano zarówno w jednej, jak i w drugiej grupie. Potwierdza to fakt, że praca zawodowa przenika całość życia człowieka. D. Dobrowolska twierdzi, że „praca, życie rodzinne i problemy związane z położeniem materialnym wysuwają się na pierwszy plan

wśród wartości, które zostały określone jako codzienne⁷. Autorka wyróżniła dwie kategorie wartości wynikających z wykonywania przez człowieka pracy: wartości osobiste (praca stwarza szanse rozwoju osobistego, daje możliwość wykorzystania swej wiedzy i umiejętności, uzyskania rzetelnych osiągnięć, twórczego wypowiedzenia się; ponadto jest środkiem zabezpieczenia bytu sobie i rodzinie, środkiem do uzyskania prestiżu, jak też stwarza możliwości współdziałania z innymi) oraz wartości ogólnospołeczne (ujawniające się raczej w sytuacjach krytycznych, kiedy wielu ludzi dopiero wówczas zdaje sobie w całej pełni sprawę z ich istnienia)⁸.

Myszę, że obie te kategorie znalazły odzwierciedlenie w wypowiedziach nauczycieli, zwłaszcza zaś pierwsza z nich zaznaczyła się w sposób bardzo wyraźny.

Okazało się też, że poziom kwalifikacji zawodowych w niewielkim tylko stopniu różnicował wybór i hierarchię wartości ogólnych i zawodowych. Nauczyciele legitymujący się pełnymi kwalifikacjami oraz nauczyciele, którzy dopiero je zdobywali cenili te same bądź podobne wartości. Można wśród nich doszukać się wszystkich wspomnianych we wstępie aspektów wartości, tzn. filozoficznego, psychologicznego, socjologicznego, ekonomicznego czy antropologicznego. Potwierdziło się więc spostrzeżenie W. Okonia i wielu innych autorów, którzy akcentują wieloznaczność pojęcia wartości. Z owej wieloznaczności wynika chyba wielość klasyfikacji wartości.

Wydaje się, że wiele z wymienianych przez nauczycieli wartości można zaliczyć do tych, które K. Denek kwalifikuje jako ogólnoludzkie, zaliczając do nich: „humanizm, demokrację, bezpieczeństwo, godność i prawa człowieka, pluralizm, solidarność, dobra wspólne, pracę, wolność, równość, sprawiedliwość, przyjaźń, sumiennosc, rzetelnosc, tożsamość, samorządność, autonomię, samostanowienie, odpowiedzialność za siebie samego i innych oraz upominanie się o nią”⁹.

Znamienne, że wśród deklarowanych jako znaczące wartości nic zostały nazwane wprost wartości uniwersalne: prawda, dobro, piękno. I chociaż te, które wymieniano, wypływają z tych trzech źródeł, to jednak nasuwa się pytanie: może wartości uniwersalne w zbyt małym jeszcze stopniu istnieją w świadomości nauczycieli?...

Pozytywnie zaakcentować należy fakt, iż nauczyciele wymieniali wiele wartości związanych z – ujmując rzecz ogólnie – działaniem na rzecz dobra dziecka. Jest to istotne, gdyż wynika ze specyfiki pracy nauczyciela przedszkola i świadczy o zrozumieniu jej podstawowego przesłania.

Pytanie o wartości cenione przez nauczycieli jest w istocie pytaniem o wartości i cele w edukacji. Praca nauczyciela jest specyficzna, ponieważ nauczyciel oddziałuje nie tylko na sferę intelektualną, ale i na duchową, wartości zaś są

⁷ Dobrowolska D. (1974), op. cit., s. 101.

⁸ tamże, s. 103–105.

⁹ Denek K., op. cit., s. 27–28.

istotnym elementem ukierunkowującym rozwój człowieka. I choć nauczyciel realizuje cele przyjęte przez określoną grupę społeczną, to jednak własną osobowością odciska piętno na działaniach edukacyjnych.

Problematyka wartości zapewne stanowić będzie w najbliższym czasie przedmiot badań i rozważań filozofów, pedagogów, socjologów, psychologów i przedstawicieli innych nauk. W okresie transformacji ustrojowej ścierają się bowiem różne systemy etyczne, różne sądy i stanowiska, zaś wybór określonych wartości staje się – w pewnym sensie – projekcją przyszłości, tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym.

Bibliografia

- Birch A., Malin T.: *Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęstwa do dorosłości*. Warszawa 1995.
- Brühlmeier A.: *Edukacja humanistyczna*. Kraków 1993.
- Czarnecki K.: *Rozwój zawodowy człowieka*. Warszawa 1985.
- Czarnecki K.: *Profesjologia w zarysie. Zarys nauki o rozwoju zawodowym człowieka*. Warszawa 1986.
- Denek K.: *Wartości i cele edukacji wczesnoszkolnej*. Poznań–Toruń 1994.
- Dobrowolska D.: *Studia nad znaczeniem pracy dla człowieka*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.
- Dobrowolska D.: *Praca w życiu człowieka*. Warszawa 1980.
- Hurlock E.: *Rozwój dziecka*. Warszawa 1985.
- Okoń W.: *Słownik Pedagogiczny*. Warszawa 1984.
- Tischner J.: *Myslenie według wartości*. Kraków 1993.
- Żebrowska M. (red.): *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa 1980.